

Smernice za omladinske radnike i radnice

Dobrovoljno i aktivno učešće mladih

**"HAVING A VOICE,
HAVING A CHOICE"**

Autor: Nenad Maletin

Izdavač: Nacionalna Asocijacija praktičara i praktičarki omladinskog rada – NAPOR, Novi Sad

Godina: 2023, maj

Ova publikacija nastala je u okviru projekta “Having a voice, having a choice”, koji je realizirao NAPOR uz podršku UNICEF.

Stavovi izneti u ovoj publikaciji nisu nužno stavovi UNICEF.

Svi pojmovi upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose.

unicef | za svako dete

Sadržaj

Uvod.....	str. 4
O Smernicama za dobrovoljno i aktivno učešće mladih.....	str. 4
Pojmovnik ključnih reči.....	str. 5
Zašto?	str. 7
Zašto je uključivanje mladih obavezujuće.....	str. 7
Ključne karakteristike i preduslovi svrsishodne participacije.....	str. 8
Modaliteti participacije adolescenata/ mladih.....	str. 10
Teorija promene.....	str. 10
Uloga omladinskih radnika.....	str. 12
Pravni okvir u Srbiji.....	str. 13
Šta?	str. 14
Strategije i ključne intervencije – UNICEF.....	str. 14
Osiguranje kvaliteta programa omladinskog rada – NAPOR.....	str. 15
Minimum standarda za učešća mladih na nacionalnom i lokalnom nivou.....	str. 17
Postavite mudar cilj.....	str. 18
Kako?.....	str.19
Napravite plan uključivanja mladih.....	str. 19
Zagovarajte za glas mladih.....	str. 19
Ko i sa kim?	str.21
Mladi u Srbiji.....	str.21
Akteri omladinke politike i omladinskog rada.....	str.22
Gde i kada?	str. 23
Sa čim?	str. 23
Najčešći prigovori i prepreke u vezi sa uključivanjem mladih.....	str. 24
Literatura.....	str. 26

Uvod

Dobrovoljno i aktivno učešće mladih u zajednici je srce omladinske politike, omladinskog rada i uopšte sistemske brige o mladima. To nije najvažnija tema ovih smernica, dobrovoljno i aktivno učešće mladih predstavlja princip rada omladinskih radnika sa mladima.

Neophodni su sistematski naponi kako bi se osiguralo da strategije i intervencije za uključivanje mladih u donošenje odluka i građansko angažovanje adolescenata i mladih transformišu postojeće obrasce isključivanja, diskriminacije i nejednakosti. Participacija je mnogo više od konzumiranja programa i usluga ili izražavanja mišljenja. Ona podrazumeva informisanost, uključenost i uticaj na odlučivanje o različitim pitanjima koja se tiču pojedinca, u privatnom i u javnom životu, kod kuće, u okruženju alternativnog staranja, u školi, na random mestu, u zajednici, na društvenim mrežama te u širem procesu upravljanja.

Danas, nakon događaja i nesreće u Srbiji, kada je u pucnjavi iz vatrenog oružja 3. maja 2023. godine u beogradskoj osnovnoj školi adolescent ubio školskog čuvara i 8 vršnjaka, vidimo da je omladinski rad, rad na terenu, zajedno sa mladima, ustanovama, institucijama, lokalnim zajednicama, roditeljima i ostalim službama neophodan i efikasan odgovor na povećano nasilje, nebrigu o mentalnom zdravlju i neuključivanje najmlađih građana u zajednice i donošenje odgovornih odluka. Ovu publikaciju posvećujemo ovom događaju, da se ne zaborave žrtve, ali i naučene lekcije i propuštene prilike.

O Smernicama za dobrovoljno i aktivno učešće mladh

Ove smernice nude podsetnik: zašto i kako učestvovati i biti društveno angažovan u periodu odrastanja i mladosti u Srbiji. Podsećaju na odgovorne načine uključivanja mladih, odgovornosti i prava, ali i stvari koje ne smemo zaboraviti i/ili zanemariti u procesima uključivanja mladih i stavljanja pred čin donošenja odgovornih odluka za sebe, druge i/ili zajednicu. Sa odlukama se mladi svakodnevno suočavaju, bore se, odlazu ih ili ponekad donose pogrešne odluke, zato im je potrebna podrška, informacija, savet, ali i kompetencije da se izbere kako sa svakodnevnim, tako i sa životnim odlukama: školovanje, zaposlenje, partnerski odnosi, stanovanje, bezbednost i dr. Mladi, ukoliko su zaista uključeni u zajednicu i procese, kroz omladinski rad, stalno preispituju svoje vrednosti, prava i odgovornosti prema sebi, drugim ljudima i zajednici.

Smernice su namenjene pre svega omladinskim radnicima u Srbiji, bilo da su angažovani u udruženjima građana ili u javnoj službi. Takođe, namenjene su i profesionalcima, zaposlenima u ministarstvima, u jedinicama lokalne samouprave, javnim ustanovama i institucijama, onima koji rade u oblastima omladine, prosvete, socijalnog rada, bezbednosti, zdravlja, umetnosti, kulture i amaterizma, pravde, policije, sporta i rekreacije, porodice, ali i nezavisnim institucijama za zaštitu ljudskih prava. Nemenjene su i samim mladim ljudima, kao i aktivistima i zagovaračima unapređenja omladinske politike i uspostavljanja sistema brige o mladima.

Smernice će pomoći pre svega onim mladim ljudima koji žele da doprinesu jačanju glasa mladih u Srbiji i njihovim saveznicima (prirodnim saveznicima, ali i odgovornim licima i službama) u borbi za prepoznavanje, uključivanje i uvažavanje svih mladih, kroz zajedničko odlučivanje, pa i raspodelu zajedničkih resursa u zajednici (javna sredstva, javni prostori, pravo mišljenja i glasa, pravo da biraš i budeš biran...).

Prvi deo ovih Smernica, nudi informacije o tome “zašto” su učešće u donošenju odluka i građansko angažovanje važni za doba mladosti i adolescencije, rast i razvoj mladih i zajednica. Ovde se oslanjamo na Smernice za participaciju i građansko angažovanje adolescenata „Učestvujem i pitam se!“ koju je objavio UNICEF, 2021. godine¹.

Naredni delovi nude strategije, ključne intervencije i standarde, kao odgovor “šta” rade UNICEF i NAPOR, ali i šta je posao omladinskog rada u lokalnim zajednicama i na nacionalnom nivou kao mera za uključivanje mladih. Nakon toga ponuđen je odgovor i podsetnik “kako” planiramo i realizujemo učešće.

Slede poglavlja “ko i sa kim”, “gde i kada” i “sa čim” realizujemo ove procese, za koje smo odgovorni kao omladinski radnici u Srbiji danas, odnosno i odgovornosti rukovodilaca i profesionalaca u javnom sektoru, čija se pozicija i opis posla odnosi na mlade i/ili oblasti koje su

posebno važne za razvoj mladih.

Pojmovnik ključnih termina

- **Adolescenti** = deca i mladi između detinjstva i odraslog doba, druga decenija života.
- **Mladi u Srbiji** = osobe koje imaju od 15 do 30 godina života, prema Zakonu o mladima RS = generacija i generacije mladih. Pod pojmom „mladi” podrazumeva se faza života između detinjstva i odraslog doba. Mladost se definiše kao posebno životno razdoblje u kojem se, pored biološkog i psihološkog sazrevanja, odvija i proces uključivanja pojedinca u društvenu zajednicu. Ovaj proces traje dok se ne dostigne odgovarajući stepen socijalne autonomije, odgovornosti i samostalnosti, mada svaka od pomenutih karakteristika podleže individualnim merilima.
- **Glas mladih** = glas generacije mladih (maturanti, brucoshi, “dveipeto”...), više generacija mladih (učenici, srednjoškolci, studenti,..), glas mladih Srbije ili onih mladih koji su obespravljani, onemogućeni i/ili zaboravljeni na marginama društva, glas svake mlade osobe iz zajednice (tihi ili glasni, artikulisan ili zbunjujući signal...), glas kao pravo i kao odgovornost.
- **Odlučivanje** = proces donošenja odluka
Donošenje odluka podrazumeva proces vrednovanja i odabira, kroz rasuđivanje i volju, određenu opciju usred svemira mogućnosti, u svrhu rešavanja određene situacije, bilo da se radi o ličnoj, profesionalnoj, porodičnoj, socijalnoj, radnoj, ekonomskoj, institucionalnoj ili poslovnoj odluci. Utoliko se postupak donošenja odluka mora razlikovati od rutinskih svakodnevnih izbora, koji ne uključuju nužno racionalni

¹ UČESTVUJEM I PITAM SE! Smernice za participaciju i građansko angažovanje adolescenata, UNICEF u Srbiji, 2021. (naziv originalne verzije: ENGAGED AND HEARD! Guidelines on Adolescent Participation and Civic Engagement, United Nation’s Children Fund, 2021.

postupak izbora. Odlučivanje uključuje procenu niza uticaja i elemenata scenarija prema kojem je potrebno odabrati strategiju intervencije od strane uključenog subjekta, bio on pojedinac ili grupa.

Na odluke uglavnom utiče više faktora odjednom, kao na primer: želje i nezadovoljeni motivi, emocionalno stanje u momentu odlučivanja, usvojen sistem vrednosti, način sagledavanja sopstvenih ambicija i sposobnosti, lična procena uslova iz okoline i prepreka. Na teškoće u donošenju odluka mogu uticati: emocionalne blokade (konfuzija, strah, depresija), pasivnost i zavisnost od drugih, ambivalencija, konflikt dvostrukog odbijanja, pritisak sredine i sl.

- **Participacija adolescenata i mladih** = učešće mladih = uključivanje mladih = angažovanje i građansko angažovanje.

Termini participacija, angažovanje i građansko angažovanje su međusobno povezani i uzajamno se dopunjuju.² Angažovanje podrazumeva niz načina na koje se adolescenti/mladi mogu angažovati u pitanjima koja utiču na njihove živote i zajednice.³ Građansko angažovanje je podskup angažovanja sa fokusom na participaciju u javnim sferama života u cilju unapređenja dobrobiti zajednice ili društva.⁴

Participacija:

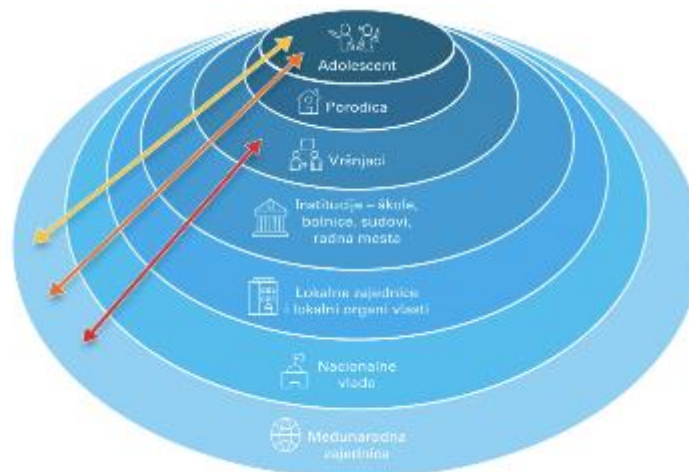
Adolescenti i mladi formiraju i izražavaju mišljenje i utiču na pitanja koja na njih utiču direktno ili indirektno

Angažovanje:

U dijalogu, u odlučivanju, mehanizmima i procesima, događajima, kampanjama, aktivnostima i programima

Građansko angažovanje:

Individualne ili kolektivne aktivnosti u kojima ljudi učestvuju u cilju dobrobiti zajednica

Neophodna je stalna podrška aktivnom angažovanju mladih u njihovim porodicama, vršnjačkim grupama, zajednicama, lokalnim i nacionalnim institucijama i političkim arenama (na internetu i uživo) kako bi ostvarili uticaj na odluke koje ih se tiču, dok se istovremeno vodi računa da njihovo učešće bude inkluzivno, bezbedno i korisno. Građansko angažovanje omogućuje mladima da preuzimaju odgovornosti i razvijaju veštine kao edukatori, volonteri, aktivisti i zagovarači.⁵ Svrishodna participacija kod mladih stvara samopouzdanje i osećaj samoefikasnosti budući da se njihovo mišljenje uvažava. Mladi se tako osnažuju da zahtevaju svoja prava. Participacija mladih može dovesti do unapređenja usluga koje su im namenjene, uticati na zakone i politike, pozivati donosioce odluka na odgovornost i povećati njihovu kolektivnu sposobnost da brane svoja prava.

Učešće ili participacija građana podrazumeva različite aktivnosti kojima se građani uključuju u proces donošenja odluka od javnog značaja i tako neposredno utiču na kvalitet svog i života svojih sugrađana u okviru uže ili šire društvene zajednice u kojoj žive.

- **Društvo**= Šira zajednica= Država= Republika Srbija.
- **Zajednica** = ljudi i okruženje u kojem živimo.
- **Lokalna zajednica**=jedinica lokalne samouprave (JLS), mesna zajednica, naselje.

² Bernadine Brady, et al. "Understanding youth civic engagement: Debates, discourses and lessons from practice", UNESCO, 2012.

³ UNICEF (2017). Adolescent and youth strategic framework

⁴ The definition of civic engagement shown in Figure 4 is from: Innovations in Civic Participation, "Youth Civic Participation in Action: Meeting Community and Youth Needs Worldwide, Innovations in Civic Participatio", Washington D.C., 2010.

⁵ Inter-Agency Working Group on Children's Participation, 'Children as active citizens: commitments and obligations for children's civil rights and civic engagement in East Asia and the Pacific', 2007.

Zašto?

Ovo poglavlje podseća na važnost uključivanja mladih u procese donošenja odluka u zajednici, o obavezama i odgovornostima, koje imamo ka mladima, onima od kojih očekujemo da postanu odgovorni građani, prema sebi, drugima i zajednici, i donose ispravne, zasnovane i odgovorne odluke.

Prilikom da se izrazi mišljenje treba pružiti u ranom detinjstvu kako bi se položio temelj za izražavanje mišljenja i podržao rast i razvoj dece na putu da postanu zdravi, otporni i aktivni građani. Iako se pravo na participaciju primenjuje na svako dete koje je sposobno da formira sopstveno mišljenje, njegova priroda i obim se neizbežno menjaju kada započne druga decenija života. Period adolescencije karakteriše pojava osećaja identiteta, preuzimanje novih odgovornosti i izlaganje novim prilikama i rizicima, a u mnogim slučajevima i češće upuštanje u rizična ponašanja.⁶

U odrastanju je neophodno pružiti podršku mladim ljudima da razumeju situaciju, donose informisane i odgovorne odluke, a za to im treba informisanje, edukacija, emotivna podrška, veštine, kritičko mišljenje i empatija, ali i pomoć odraslih i podrška sistema koji će to omogućiti.

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta definiše participaciju kao osnovno ljudsko pravo. Država, kao krajnji nosilac dužnosti, ima obavezu da stvori okruženje u kome se mišljenje dece i adolescenata čuje kada su u pitanju prakse i politike koje na njih posredno ili neposredno utiču. Roditelji, staratelji, nastavnici i čitav niz drugih aktera takođe imaju odgovornost da saslušaju decu i adolescente i da uvažavaju njihove stavove.⁷ Koncept „kapaciteta koji se razvijaju“ iz Konvencije o pravima deteta znači da sposobnost adolescenata da preuzimaju veću odgovornost i ostvaruju svoja prava raste kako oni postaju zreliji.⁸ Omogućavanje većeg uticaja adolescenata na odlučivanje ne ukida njihovo pravo na kontinuiranu zaštitu u okviru Konvencije niti obavezu da se unapređuju njihovi najbolji interesi. Određeni nivo preuzimanja rizika ima suštinski značaj i za ostvarivanje promena i za pružanje podrške prilikom analize i razumevanja procene i kontrole rizika. Uključivanje adolescenata, kroz njihovu participaciju, u prepoznavanje potencijalnih rizika i mera neophodnih da se ti rizici ublaže vodi do delotvornije zaštite.

Zašto je uključivanje mladih obavezujuće

Međunarodna zajednica usvojila je brojna dokumenta, koja učešće mladih prepoznaju kao obavezu, neki od najvažnijih su: Univerzalna Deklaracija UN o ljudskim pravima, Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta, UNICEF Programske smernice za drugu deceniju života, Opšti komentar o adolescenciji Komiteta o pravima deteta, Ciljevi održivog razvoja, Strategije UN za mlade do 2030, Rezolucije 2250 Saveta bezbednosti o mladima, miru i bezbednosti, Evropska Staregija za mlade, Evropska povelja o lokalnoj samoupravi, Evropska povelja o aktivnom građanstvu, Evropska povelja o učešću mladih u javnom životu na lokalnom i regionalnom nivou, Preporuke Komiteta ministara Saveta Evrope idr. Ovi dokumenti participaciju mladih prepoznaju kao: ljudsko pravo da se učešćem unapređuju programi i usluge, štite mladi i sprečavaju diskriminaciju, povećavaju kapaciteti mladih i zajednice za razvoj i uticaj, kao i odgovornost.

⁶ UČESTVUJEM I PITAM SE! Smernice za participaciju i građansko angažovanje adolescenata, UNICEF u Srbiji, 2021. (naziv originalne verzije: ENGAGED AND HEARD! Guidelines on Adolescent Participation and Civic Engagement, United Nation's Children Fund, 2021.

⁷ Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta, član 12, Generalna Skupština Ujedinjenih Nacija, 1989.

⁸ The Evolving Capacities of the Child', UNICEF Office of Research-Innocenti, 2005.

Ljudsko pravo ⁹	Adolescenti imaju pravo da izraze mišljenje o pitanjima koja na njih utiču, pravo na odgovarajuće informacije, mišljenje, izražavanje, udruživanje i mirno okupljanje.
Relevantniji programi i poboljšane usluge	Znanje adolescenata o sopstvenom životu, njihova kreativnost, veštine i težnje mogu dati suštinski doprinos razvoju i praćenju delotvornijih, relevantnijih i održivijih usluga, politika i praksi. ¹⁰
Poboljšana zaštita i nediskriminacija	Adolescenti imaju pravo i prostor da izraze mišljenje i to predstavlja moćno sredstvo kojim adolescenti mogu da se bore protiv diskriminacije, nasilja, eksploatacije ili nepravde. ¹¹
Veći kapaciteti za pozitivni razvoj mladih	Adolescencija predstavlja kritični period brzog rasta, učenja, prilagođavanja i neurobiološkog razvoja. ¹² Prilike za participaciju poboljšavaju komunikacijske i pregovaračke veštine adolescenata te njihove veštine za rešavanje problema i omogućuju im da grade bolje odnose i povezuju se sa vršnjacima, porodicom i zajednicom. ¹³
Veći uticaj na mlade	Adolescenti su često u najboljoj poziciji da izgrade poverljive odnose sa svojim vršnjacima i mogu biti efikasni vršnjački edukatori, vršnjački posrednici ili vršnjaci savetnici. ¹⁴
Veća odgovornost	Učešće povećava mogućnosti za promovisanje odgovornosti adolescenata i dobro upravljanje. Kada adolescenti imaju pristup kreatorima politike oni mogu da potvrđuju, traže i ostvaruju svoja prava, i ojačaju odgovornost vlade.

Ključne karakteristike i preduslovi svrsishodne participacije

Svrsishodne prilike za participaciju adolescenata zahtevaju strateške i praktične napore kojima se obezbeđuju prostor, glas, publika i uticaj¹⁵.

- **Prostor:** Adolescentima su potrebni prostori i inkluzivne prilike koji će im omogućiti mesto, resurse za rad, vreme, bezbedan i siguran prostor da formiraju i slobodno izraze svoje stavove i mišljenja.
- **Glas:** Adolescentima treba obezbediti adekvatne informacije na osnovu kojih će formirati svoje stavove, a prilikom izražavanja mišljenja i odlučivanja treba im omogućiti da koriste sredstva po svom izboru (npr. verbalno izražavanje, kreativnu dramu, umetnost, digitalne medije itd.). Ovo je glas svake mlade osobe u društvu ili u zajednici, ali i glas generacije, generacija mladih, svih mladih ili onih mladih koji su obespravljani, onemogućeni i/ili zaboravljeni na marginama društva.
- **Publika:** Stavove adolescenata treba sa poštovanjem i uvažavanjem da čuju oni koji imaju moć i ovlašćenja da postupe u skladu sa njima (npr. vladini zvaničnici, roditelji, socijalni radnici, lekari itd.).¹⁶
- **Uticaj:** Stavove adolescenata treba razmatrati na primeren način i adolescentima treba dati blagovremenu povratnu reakciju o ishodima i obimu njihovog uticaja.

⁹ Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima, Generalna Skupština Ujedinjenih nacija, 1948.

¹⁰ Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation', UNICEF, 2019.

¹¹ Committee on the Rights of the Child, 'Day of General Discussion: The right of the child to be heard', 29 September 2006.

¹² Dahl, Ronald E., Nicholas B. Allen, Linda Wilbrecht and Ahna Ballonoff Suleiman, "Importance of investing in adolescence from a development science perspective", 2018.

¹³ Martin, Shirley, Catherine Forde, Audrey Dunn Galvin and Angela O'Connell. An examination of children and young people's views on the impact of their participation in decision-making. Ministry for Children and Youth Affairs, Dublin, Ireland, 2015.

¹⁴ The Compact for Young People in Humanitarian Action, Guidelines for Working with and for Young People in Humanitarian Settings", 2019.

¹⁵ Laura Lundy, Voice is not enough: Conceptualising Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, British Educational Research Journal, 2007.

¹⁶ Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation', UNICEF, 2019,

Da bi ovaj proces bio kvalitetan, on mora ispuniti devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju, u suprotnom, postoji rizik da participacija bude simbolična, manipulativna ili nebezbedna.¹⁷ Devet osnovnih preduslova za delotvornu i etički prihvatljivu participaciju adolescenata i mladih, predstavljaju principe rada u oblasti participacije mladih i građanskog angažovanja:

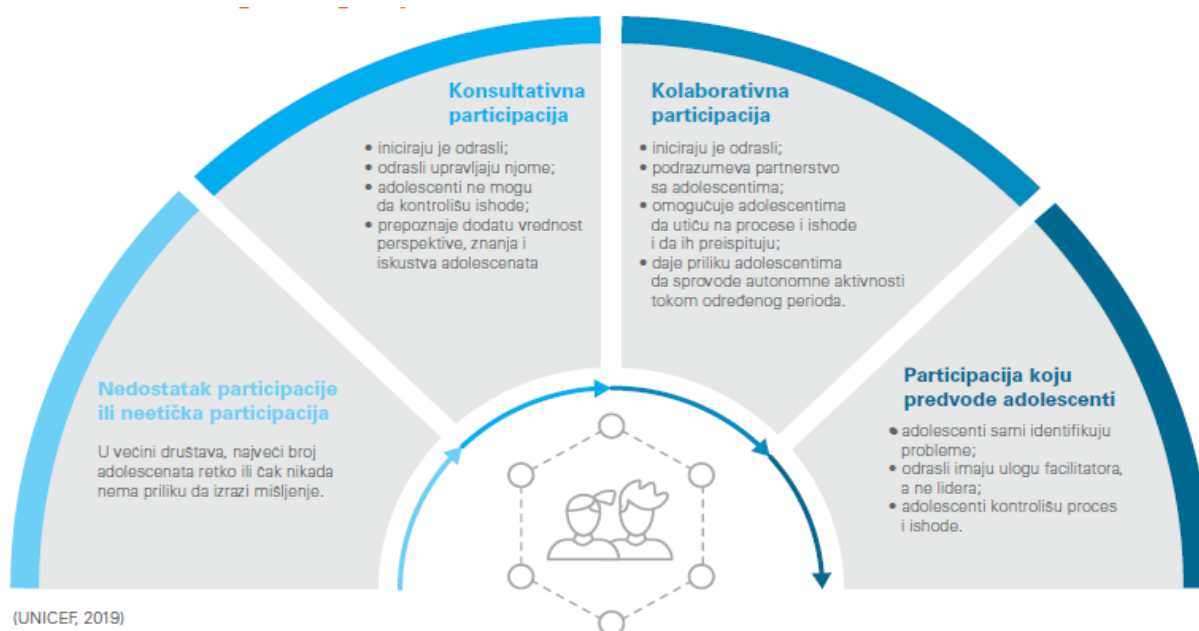
Transparentnost i inicijativnost	Informacije o pravu da izraze svoje mišljenje te o svrsi i obimu mogućnosti za participaciju moraju biti potpune, pristupačne i moraju uzimati u obzir raznolikost mladih i njihov uzrast.
Dobrovoljnost	Mlade nikada ne treba prisiljavati da iznose mišljenje ako to ne žele i treba im objasniti da učešće mogu da prekinu u svakom trenutku.
Poštovanje	Odrasli treba da prepoznaju, poštuju i podrže ideje, korake i doprinos adolescenata njihovim porodicama, školama, kulturama i radnim okruženjima.
Relevantnost	Mladima treba dati priliku da se oslone na sopstveno znanje, veštine i sposobnosti i da izraze mišljenje o pitanjima koja su za njih relevantna.
Prilagođenost mladima	Okruženje i metode rada moraju uzeti u obzir sposobnosti i interese adolescenata i mladih koji stalno evoluiraju.
Inkluzivnost	Prilikama za participaciju moraju se obuhvatiti marginalizovani mladi svih uzrasta, rodnih identiteta, invaliditeta odnosno sposobnosti i iz svih socijalnih okruženja.
Podrška kroz obuku	Odrasli i mladi moraju proći kroz obuku i mentorstvo na temu participacije kako bi igrali ulogu instruktora i edukatora.
Bezbednost i osetljivost na rizike	Izražavanje mišljenja može biti rizično. Mladi treba da učestvuju u proceni i ublažavanju rizika te moraju znati kome da se obrate za pomoć ukoliko je to potrebno.
Odgovornost	Mladima se mora dati jasna povratna informacija o uticaju njihove participacije na rezultate i mora im se dati podrška da te povratne informacije podele sa svojim vršnjacima.

¹⁷ Committee on the Rights of the Child, *General Comment No. 12 The Right of the Child to be Heard*, CRC/C/GC/12, 2009.

Modaliteti participacije adolescenata/mladih

Postoje tri široka modaliteta participacije koji se razlikuju u odnosu na nivo angažovanja mladih i njihovog uticaja na odlučivanje: konsultativni, kolaborativni i onaj koji predvode mladi. Svaki od ovih modaliteta participacije je legitiman i prikladan u različitim kontekstima sve dok ispunjava devet osnovnih preduslova.

Za svrsishodnu konsultativnu i kolaborativnu participaciju je naročito važno da se poštuju prostor, glas, publika i uticaj kako bi mladi uticali na odrasle koji donose odluke koje se tiču njih. Ove karakteristike mogu biti relevantne i za neke inicijative koje predvode sami adolescenti, ali ne nužno za sve. Neki programi i projekti kombinuju različite modalitete participacije. Adolescenti, na primer, mogu rukovoditi određenim aspektima ili biti konsultovani o njima, dok u drugim aspektima mogu sarađivati. Osim toga, proces koji započne kao konsultativni može prerasti u proces sa kolaborativnim odlikama ili može dati doprinos inicijativama koje pokreću adolescenti. Za izbor prikladnog modaliteta participacije najvažniji je kontekst. Verovatnoća da će adolescenti steći veštine, znanje i samopouzdanje je veća ukoliko su procesi dugoročni i interaktivni. S druge strane, adolescenti mogu osećati „teret participacije“ ukoliko moraju da učestvuju u dugotrajnim procesima da bi ostvarili određene koristi ili dobili usluge.

Socijalno-ekološki model posmatra mlade kroz koncentrične krugove u okviru kojih se donose različite odluke koje na njih utiču i u čijem donošenju, posledično, oni i imaju pravo da učestvuju.

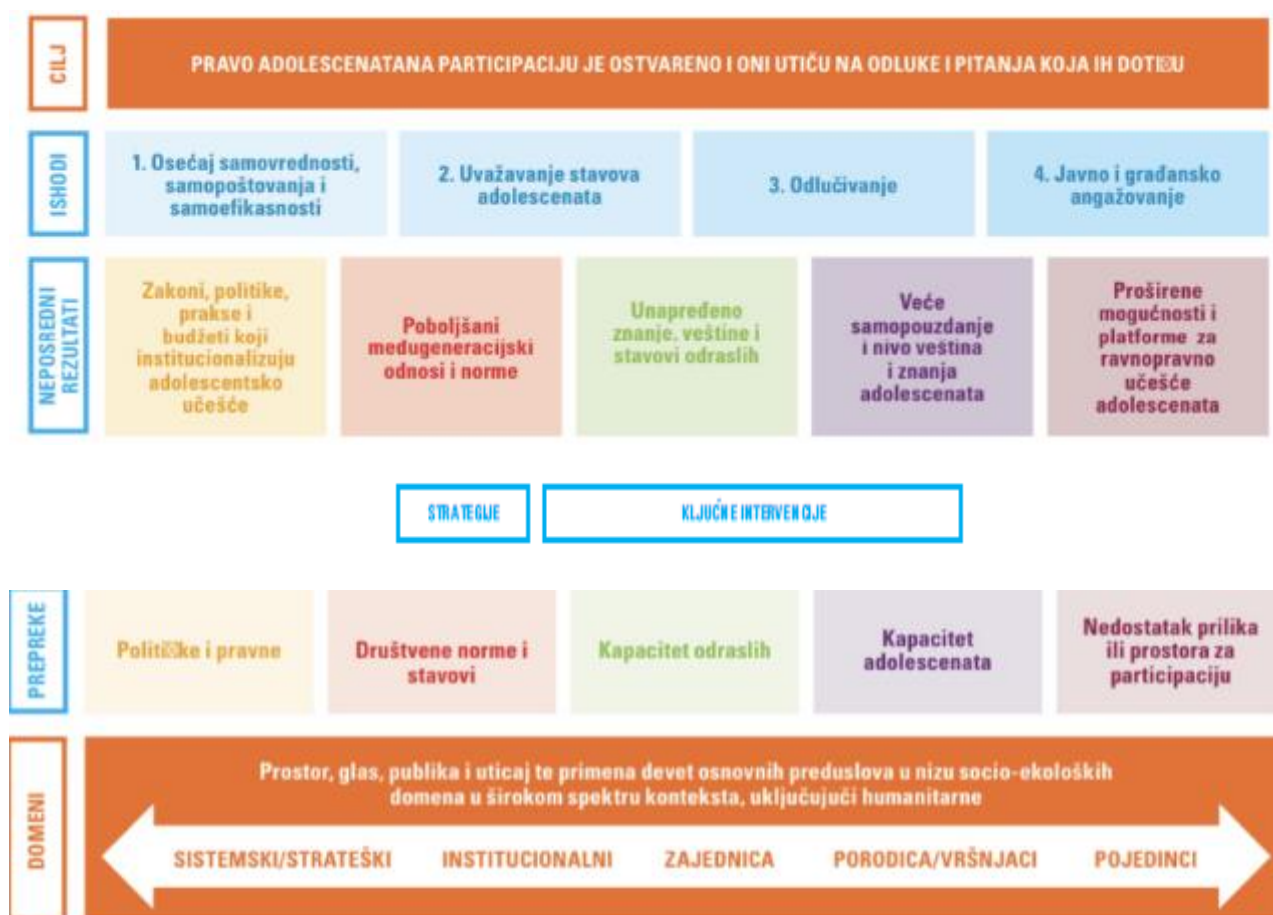
Adolescentima treba pružiti priliku za individualno i kolektivno izražavanje stavova u svojim porodicama, zajednicama i društvima i priliku da utiču na odluke koje se tiču njihovog obrazovanja, slobodnog vremena, oblačenja, druženja, rada, braka, životne sredine, društva, starateljstva i zaštite.¹⁸

Teorija promene

Cilj teorije promene je da redefiniše ulogu adolescenata/mladih. Mladi nisu pasivni recipijenti. Naprotiv, mladi su partneri i nosioci promena koji mogu pozitivno da utiču na pitanja koja se tiču njihovog života, i

¹⁸ UČESTVUJEM I PITAM SE! Smernice za participaciju i građansko angažovanje adolescenata, UNICEF u Srbiji, 2021.

na individualnom i na kolektivnom planu. Sklapanje partnerstava sa mladima od odraslih zahteva da promene svoj način razmišljanja te da vrednuju i pristupaju mladima kao jednakima sebi, kao grupi koja može da ponudi dragocene perspektive i uvide, da pokreće sopstvene inicijative i da saraduje sa roditeljima, starateljima i kreatorima politika.

Teorija promene definiše ishode i neposredne rezultate koji su neophodni kako bi se postigao cilj ostvarivanja prava mladih da donose odluke i aktivno učestvuju u zajednici. Ona se oslanja na konceptualni okvir za merenje participacije adolescenata.¹⁹

Ostvarivanje ovog cilja je podržano kroz četiri grupe ishoda:

1. Adolescenti poseduju osećaj samovrednosti, samopoštovanja i samoeфикаsnosti koji im daje samopouzdanje da izraze svoje mišljenje i dovedu u pitanje kršenje prava;
2. Adolescenti su shvaćeni ozbiljno i osećaju da ih oni koji učestvuju u donošenju odluka poštuju;
3. Adolescenti donose odluke i utiču na odlučivanje o pitanjima koja se tiču njihovog života;
4. Adolescenti imaju priliku za javno i građansko angažovanje koje utiče na mere i odluke u javnom okruženju (npr. školama, zajednicama i lokalnoj vlasti)

Da bi se ovi ishodi ostvarili, neophodni su strateški napori – strategije i ključne intervencije, o kojima ćemo u sledećem poglavlju.

¹⁹ Conceptual Framework for Measuring Outcomes of Adolescent Participation, UNICEF, 2019.

Uloga omladinskih radnika

Omladinski rad je zanimanje koje je zasnovano na suštinski etičkim principima, nasuprot čisto “tehničkim”. Tehničkim principima smatramo one koji se primenjuju na osnovu memorisanih činjenica i pravila, nasuprot procesu podizanja svesti o sebi u kontekstu društva i zalaganju za poštovanje prava i dobrobiti celog društva. Delovanje na osnovu tehničkih principa ne obezbeđuje prostor za reflektovanje, učenje iz iskustva i fleksibilnost u odnosu na zadovoljavanje individualnih potreba i prava. Imajući u vidu da omladinski rad spada u pomagačke profesije, zalažući se za holistički razvoj mladih, etički konflikti i dileme su višeslojni i kontinuirano prisutni.

Prateći etičke principe omladinski radnici imaju suštinsku obavezu:

- da promovišu i osiguraju dobrobit mladih;
- da mlade tretiraju sa poštovanjem;
- da poštuju i promovišu prava mladih da samostalno donose informisane odluke i izbore;
- da doprinose društvenoj pravdi za mlade i društvo u celini;
- da svoju praksu sprovedu kompetentno, sa integritetom i empatijom;
- da sarađuju sa institucijama i službama sa svrhom osiguranja dobrobiti mladih;
- da budu odgovorni prema starateljima/ roditeljima.

Imajući u vidu gore navedene principe, u praksi se često javljaju dileme kako napraviti balans između dobrobiti mladih, javnog dobra, poštovanja odluka i izbora mladih, poštovanja prava i obaveza omladinskih radnika u okviru državnog sistema brige o mladima, osnaživanja i kontrole.²⁰

Odgovornost u oblasti aktivnog i dobroljnog učešća mladih, prema pojedincu, grupi, generaciji ili generacijama, ima svaki omladinski radnik. Ova odgovornost je različita u zavisnosti od nivoa obrazovanja i pozicije na kojoj je angažovan.

U Srbiji pravo učešća građana u procesu donošenja odluka su zajamčena Ustavom Republike Srbije, a to su Pravo na obaveštenost (član 51.), Sloboda udruživanja (član 55.), Pravo na peticiju (član 56), Sloboda mišljenja i izražavanja (član 46.).²¹

U Srbiji obaveza uključivanja mladih u zajednicu, proističe iz međunarodnih obaveza i dokumenta, koji se pominju u ovim Smernicama, ali i domaće zakonske regulative, koja direktno ili indirektno utiče i to:

- Zakon o mladima
Cilj zakona je stvaranje uslova za podršku mladima u organizovanju, društvenom delovanju, razvoju i ostvarivanju potencijala na ličnu i društvenu dobrobit. Ovim zakonom uređuju se mere i aktivnosti koje preduzimaju Republika Srbija, autonomna pokrajina i jedinica lokalne samouprave, a koje imaju za cilj unapređivanje društvenog položaja mladih i stvaranje uslova za ostvarivanje potreba i interesa mladih

²⁰ Kalaba. V.: „Kako razumeti omladinski rad u zajednici“; Forum Syd Balkans Program, Beograd, 2008.

²¹ Ustav Republike Srbije, 2006.

u svim oblastima koje su od interesa za mlade. Novi Zakon o mladima, najavljuje se od 2015. godine, a u prvoj polovini 2023. godine, još uvek je u izradi.

- Strategija za mlade za period od 2023. do 2030. godine
Strategija predstavlja osnovni dokument kojim se utvrđuju prioriteta i smernice za delovanje državnih institucija u vezi sa mladima u Srbiji u periodu od 2023. do 2030. godine. Omladinski rad je jedan od pet posebnih ciljeva u ovom strateškom dokumentu. Akcioni plan za ovu Strategiju je u prvoj polovini 2023. godine, još uvek u izradi.
- Zakon o lokalnoj samoupravi
Ovaj Zakon jedinice lokalne samouprave obavezuje na brigu o mladima.
- Zakon o zaposlenima u javnim službama
Ovaj zakon određuje načela delovanja zaposlenih u javnim službama, koja podrazumevaju: 1. Zakonitost, nepristrasnost i političku neutralnost u obavljanju poslova; 2. Dostupnost informacija o radu zaposlenih u javnoj službi; 3. Obavezu profesionalnog i primerenog odnosa prema korisnicima javnih službi i 4. Ekonomično korišćenje sredstava
- Zakon o volontiranju
- Zakon o udruženjima i dr.

Zakoni koji indirektno utiču na učešće mladih u donošenju odluka su:

- Zakon protiv diskriminacije
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja
- Zakon o prekršajima
- Krivični zakonik Republike Srbije
- Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica
- Zakon o socijalnoj zaštiti
- Zakon o javnim ustanovama
- Zakon o javnom okupljanju i dr.

Na donošenje odluka i učešće javnosti u donošenju odluka u Republici Srbiji, a posebno na javne rasprave oko donošenja najznačajnijih propisa utiču: Zakon o državnoj upravi, Zakon o planskom sistemu Republike Srbije, Poslovnik Vlade, ali i Nacionalna strategija za borbu protiv korupcije.

ŠTA?

U ovom poglavlju predstavljeno je ŠTA sve možemo da radimo kada razmišljamo o aktivnom učešću mladih, odnosno šta moramo kada nam je to u opisu posla. Daćemo primere UNICEF strategija i ključnih intervencija, ali i primera nastalih u Srbiji, koji su namenjeni standardima u organizacijama mladih i za mlade, kao i primer minimalnih standarda za učešće mladih u donošenju odluka u lokalnim zajednicama.

Pet strategija i ključne intervencije-UNICEF

	Zagovaranje za zakone, politike, prakse i budžete	Unapređenje pozitivnih društvenih normi i stavova	Razvoj svesti, veština i kapaciteta odraslih	Razvoj svesti, veština i kapaciteta adolescenata	Kreiranje i održavanje platformi za adolescentsku participaciju i građansko angažovanje
ISHODI	1. Osećaj samovrednosti, samopoštovanja i samoeфикаsnosti	2. Uvažavanje stavova adolescenata	3. Odlučivanje	4. Javno i građansko angažovanje	
NEPOSREDNI REZULTATI	Zakoni, politike, prakse i budžeti koji institucionalizuju adolescentsko učešće	Poboljšani međugeneracijski odnosi i norme	Unapređeno znanje, veštine i stavovi odraslih	Veće samopouzdanje i nivo veština i znanja adolescenata	Proširene mogućnosti i platforme za ravnopravno učešće adolescenata
KLJUČNE INTERVENCIJE	Zagovaranje boljih zakona i politika	Podrška medijskim inicijativama	Uspostavljanje strateških partnerstava za jačanje kapaciteta	Povećan pristup informacijama koje su prilagođene adolescentima	Stvaranje prilika za volontiranje i angažovanje u organizacijama civilnog društva
	Uticanje na javno finansiranje za participaciju adolescenata	Angažovanje uticajnih aktera	Institucionalizacija jačanja kapaciteta profesionalaca	Jačanje kapaciteta i mentorstva	Podrška organizacijama i inicijativama kojima rukovode adolescenti
	Jačanje praksi prilagođenih adolescentima u institucionalnom kontekstu	Unapređenje međugeneracijskog dijaloga	Podrška inicijativama za pozitivno roditeljstvo	Sklapanje partnerstava sa organizacijama mladih i specijalizovanim agencijama	Institucionalizacija platformi za učešće adolescenata u upravljanju
	Jačanje nezavisnih ustanova ljudskih prava i praćenja i evaluacije ljudskih prava	Podsticanje priznanja i nagrađivanja		Podrška vršnjačkom obrazovanju, participativnom akcionom istraživanju i drugim inicijativama za iskustveno učenje	Podrška konsultacijama o zakonima i politikama na visokom nivou

Osiguranje kvaliteta programa omladinskog rada–NAPOR

Nacionalna asocijacija praktičara/ki omladinskog rada – NAPOR za osiguranje kvaliteta programa omladinskog rada, utvrdila je standarde, indikatore, izvore verifikacije i mere unapređivanja, koji prepoznaju tri nivoa razvijenosti. Standardi NAPOR prepoznaju Dobrovoljno i aktivno učešće mladih, kao svoj 3. Standard, ali i drugi princip rada, zato utvrđuje posebni standard za ovu oblast.²²

1. DOSEZANJE MLADIH

Mladi su informisani o mogućnostima uključivanja u program omladinskog rada i motivisani da uzmu aktivno učešće u programu.

Osnovni nivo razvijenosti	Postoji opšti poziv za uključivanje mladih u program omladinskog rada. U program se uključuju po pravilu mladi iz tipične populacije.
Srednji nivo razvijenosti	Postoji utvrđena strategija informisanja koja se koristi „po šablonu“ svaki put kada se plasiraju informacije o mogućnostima uključivanja mladih u program/aktivnosti. Targetiraju se i informišu mladi iz raznovrsnih društvenih grupa kroz pozive, ali se ne realizuju dodatne aktivnosti motivisanja mladih da se uključe. U praksi se mladi sa manje prilika retko ili povremeno uključuju u program.
Visoki nivo razvijenosti	Mehanizam informisanja mladih prilagođava se različitim grupama mladih za svaki pojedinačni segment programa/aktivnosti, koristeći raznovrsne kanale informisanja. Postoji razrađeni mehanizam dosezanja i motivisanja mladih iz raznovrsnih društvenih grupa. U program se redovno uključuju kako mladi iz tipične populacije, tako i mladi sa manje prilika.

2. PRAVO NA IZBOR MLADIH

Mladi dobrovoljno učestvuju u programu omladinskog rada i daju informisanu saglasnost o tome. Mladi uvek imaju prostora da u određenoj aktivnosti/delu aktivnosti ne učestvuju, kao i da odustanu od učešća u programu.

Osnovni nivo razvijenosti	Mladi se uključuju u program omladinskog rada upućivanjem od strane drugih aktera.
Srednji nivo razvijenosti	Mladi se po pozivu uključuju za konkretne aktivnosti/delove programa. Omladinski radnik vrši selekciju i daje odluku o uključivanju mladih (uz konačnu saglasnost same mlade osobe).
Visoki nivo razvijenosti	Program ima otvorene aktivnosti u koje mladi mogu kontinuirano samoinicijativno da se uključe.

²² Priručnik za osiguranje kvaliteta programa omladinskog rada: standardi, indikatori, izvori verifikacije i mere unapređivanja, NAPOR, u završnoj fazi revizije, maj 2023.

3. RAVNOPRAVNO UČEŠĆE MLADIH

Svaka mlada osoba ima mogućnosti za ravnopravno učešće u programu omladinskog rada.	
Osnovni nivo razvijenosti	Program je osmišljen za sve mlade. Plan realizacije ne uvažava specifičnosti mladih sa manje prilika.
Srednji nivo razvijenosti	U programu su osmišljene strategije koje obezbeđuju mogućnosti za ravnopravno učešće određenih ciljnih grupa mladih sa manje prilika.
Visoki nivo razvijenosti	Svaka pojedinačna aktivnost u programu se prilagođava specifičnim potrebama konkretnih učesnika, uvažavajući njihovu različitost i imajući u vidu sve njihove karakteristike.

4. UČEŠĆE U DONOŠENJU ODLUKA I REALIZACIJI AKTIVNOSTI I PROGRAMA OMLADINSKOG RADA

Mladi su aktivni učesnici u procesima donošenja odluka i realizaciji programa i aktivnosti u oblasti omladinskog rada. Mladi su uključeni u procese planiranja, organizovanja i evaluacije programa i aktivnosti koje se tiču njihovog života i interesa	
Osnovni nivo razvijenosti	Mladi su konsultovani o aktivnostima u okviru programa omladinskog rada, prepoznaju korake u realizaciji ali ne učestvuju u njima.
Srednji nivo razvijenosti	Mladi imaju mogućnost da donose odluke o aktivnostima koje će se realizovati u okviru programa omladinskog rada. Realizuju poverene zadatke uz podršku omladinskog radika.
Visoki nivo razvijenosti	Mladi imaju mogućnost da donose odluke od značaja za kreiranje i planiranje aktivnosti i upravljanje programom omladinskog rada. Mladi samostalno realizuju aktivnosti, od omladinskog radnika traže podršku u segmentima u kojima im je potrebna.

5. UČEŠĆE MLADIH U UPRAVLJANJU ORGANIZACIJOM

Kreirano inkluzivno okruženje u kojem se mladi tretiraju kao punopravni članovi organizacije i imaju priliku da doprinesu procesu donošenja odluka i upravljanja na nivou organizacije.	
Osnovni nivo razvijenosti	Mladi su informisani o delovanju organizacije i drugim aspektima rada organizacije u koje oni nisu direktno uključeni.
Srednji nivo razvijenosti	Mladi su konsultovani o pitanjima važnim za organizaciju kroz definisane korake i strukturane procese. Ako mladi pokažu inicijativu podržavaju se u pravcu većeg učešća u donošenju odluka na nivou organizacije.
Visoki nivo razvijenosti	Organizacija podstiče učešće mladih u donošenju odluka tako što obezbeđuje obuke i resurse koji su potrebni mladima da bi se aktivno uključili u procese odlučivanja i omogućava im da steknu neophodne veštine i znanja. Uz obezbeđene navedene preduslove, mladi sami odlučuju u kojoj meri će da se uključe.

6. AKTIVIZAM MLADIH U LOKALNOJ ZAJEDNICI

Kroz delovanje organizacije mladima se pruža prilika da aktivno doprinesu lokalnoj zajednici, društvu i ostvarivanju svojih potencijala.	
Osnovni nivo razvijenosti	Uz facilitaciju omladinskog radnika, mladi mogu da prepoznaju pojedine probleme i daju predloge za njihovo rešavanje.
Srednji nivo razvijenosti	Mladi reaguju na konkretne probleme u njihovoj zajednici i iniciraju i sprovode aktivnosti koje doprinose rešavanju.
Visoki nivo razvijenosti	Mladi prepoznaju realne potrebe različitih ciljnih grupa u lokalnoj zajednici i aktivnosti i programe koje iniciraju u organizaciji odgovaraju na te potrebe.

Minimum standarda za učešće mladih na nacionalnom i lokalnom nivou

Mlade je neophodno uključivati u sve procese donošenja odluka na nacionalnom i lokalnom nivou, a posebno u procese planiranja, realizacije, praćenja i vrednovanja omladinske politike.

Minimum standarda za učešće mladih u lokalnoj zajednici nastao je promišljanjem Krovne organizacije mladih Srbije, ali i ključnih partnera: Ministarstva omladine i sporta, Nacionalne asocijacije praktičara/ki omladinskog rada, Nacionalne asocijacije kancelarije za mlade i Stalne konferencije gradova i opština. Dogovor oko minimuma standarda na lokalnom nivou imao je ideju da pokrene i zagovaračku kampanju kako bi se neki standardi implementirali kao obavezujuće mere, kako za lokalni tako i nacionalni nivo, u zakone R. Srbije i bili obavezujući za donosiocce odluka, aktere omladinske politike i same mlade ljude. Ovde se posebno vidi potreba za unapređenjem Zakona o mladima, Zakona o volontiranju, Zakona o lokalnim samoupravama, Zakona o javnim ustanovama, ali i lokalnih dokumenata, statuta opština i gradova, zatim statuta javnih ustanova i preduzeća.²³

Na osnovu dokumenta Minimum standarda za učešće mladih u lokalnoj zajednici, neophodno je utvrditi standarde i elemnete koji su neophodni, odnosno minimalni i na nacionalnom i lokalnom nivou, i to:

1. Dokumenta i propisi za mlade

- 1.1. Strategije i akcioni planovi
- 1.2. Zakon/javne politike

2. Tela i organi zaduženi za mlade

- 2.1. Jedinica lokalne samouprave (Gradska/opštinska uprava i Kancelarija za mlade), Vlada RS i Ministarstvo omladine
- 2.2. Gradsko/opštinsko veće, Vlada RS, većnici, ministri
- 2.3. Kontakt tačke za mlade: različiti sekretarijati/odseci uprava JLS, drugi resori Vlade i ministarstava RS.

3. Institucionalne strukture učešća mladih

- 3.1. Savet za mlade, Odbor za mlade, Kokus, Forumi
- 3.2. Saveti (programski i umetnički) u javnim ustanovama
- 3.3. Upravni odbori javnih ustanova i preduzeća

4. Finansiranje akcionih planova za mlade

- 4.1. Budžeti za mlade
- 4.2. Institucionalna finansijska i prostorna podrška reprezentativnim i krovnim organizacijama mladih i za mlade
- 4.3. Javni (demokratski, pravedni, uključujući i transparentni) konkursi za implementaciju akcionih planova za mlade

5. Prostori, programi i usluge za mlade

- 5.1. Javne ustanove i javni prostori
- 5.2. Omladinski centri i klubovi
- 5.3. Programi i usluge za mlade - neformalno obrazovanje, informisanje i savetovanje mladih

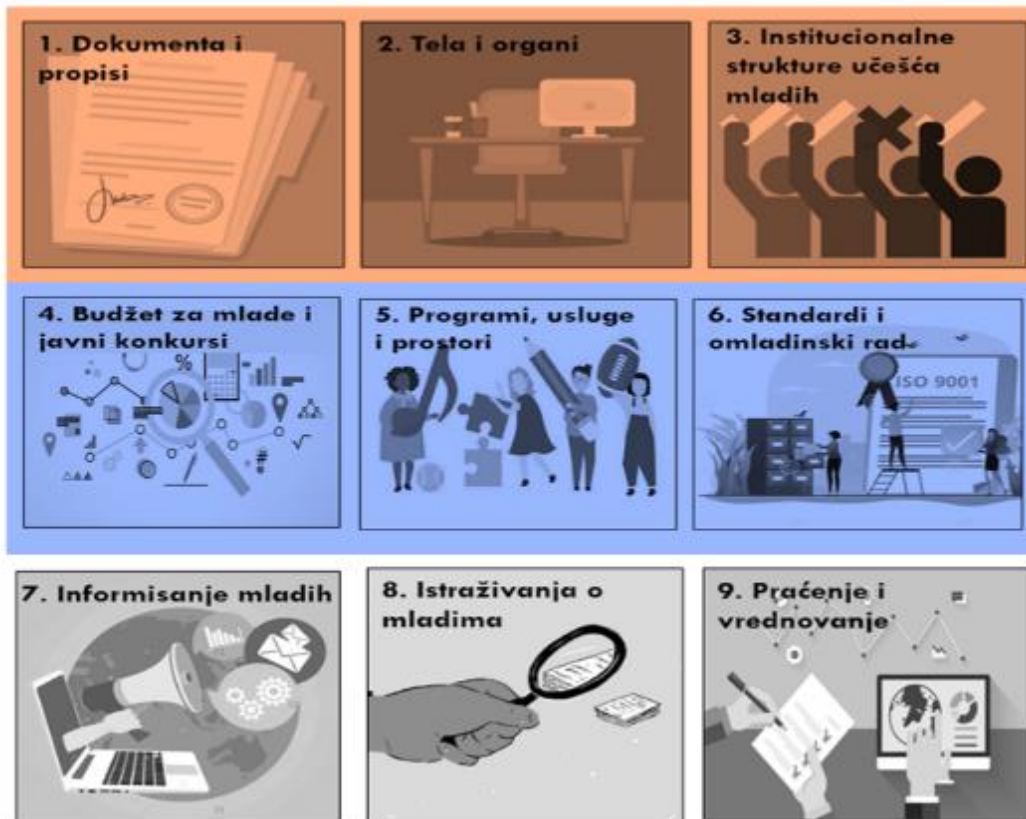
6. Standardi i omladinski rad

7. Informisanje mladih

8. Istraživanja o mladima

9. Kontrola i vrednovanje omladinske politike

²³ Minimum standarda za učešće mladih u procesima donošenja odluka u lokalnim zajednicama, KOMS, Beograd, 2017.

Postavite mudar cilj

Sada kada je gotovo jasno koliko smo odgovorni prema mladima, ma gde radili, razumemo probleme mladih u oblasti uključivanja i angažovanja u društvu i prepoznamo konkretan problem, na koji bi reagovali vreme je da postavljamo ciljeve.

Postavljanje ciljeva, je odgovor na to “šta” radimo da bi rešili konkretan problem. To je korak između razumevanja problema i odabira načina, tj “kako” ćemo pristupiti rešavanju problema. Za svaki konkretni problem postavljamo konkretni - mudri cilj.

Opis problema	Ciljevi	Aktivnosi/ Zadaci
ZAŠTO?	ŠTA?	KAKO?
Zašto je taj problem važan za mlade i zajednicu? Analize i istraživanja. Opišite situaciju, dajte činjenice i dokaze o konkretnom problemu.	ŠTA ćete postići u oblasti uključivanja i angažovanja u društvu? Koju pozitivnu promenu? Postavite MUDAR cilj = merljiv, uverenjen, dostižan, atraktivan i realan	Kako ćemo da sprovedemo ideju? Konkretni koraci i metodi, kojim dolazimo do rešenja problema ili dostizanja cilja.

na njih. Sve ono što donosioci odluka, odluče da učine ili ne učine. Instrumenti za sprovođenje javnih politika su propisi: strategije, zaključci vlasti, odluke, rešenja, akcioni planovi, program i dr.

Prilikom zagovaranja za glas mladih neophodno je da ostvarimo uticaj na sledeće: ko odlučuje (proces i javnost izbora, postavljanje i izbor, kompetencije), šta odlučuje (politike, zakoni, prioriteti, programi, institucije, budžeti, usluge...) i kako se odlučuje (pristup mladih i zainteresovanih strana informacijama i procesu, izveštavanje i polaganje računa, vrednovanje odluka i procesa). Prilikom javnog zagovaranja najčešće koristimo sastanke sa donosiocima odluka na lokalnom ili nacionalnom nivou (inicijativni sastanak, bilateralni sastanci, konferencije i okrugli stolovi, debate, forumi, simpozijumi), ali i druge javne načine (saopštenja, javni apeli, otvorena pisma).

Ukoliko nam ovi mehanizmi dijaloga ne daju rezultate, onda su nam značajni Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, ali i zakonske mogućnosti zagovaranja kao što su narodna inicijativa, građanske peticije, ali i javni događaji: tribine, performansi, kulturni događaji ili na kraju i mirni protesti i drugi mirni vidovi građanske neposlušnosti.

Svakako u ovim procesima moramo koristiti sve raspoložive mehanizme javnog zagovaranja i pozvati sve saveznike i zainteresovane strane, i naravno: ne o mladima, bez mladih. U ovim procesima su nam značajni i koncepti bliski javnom zagovaranju, kao što su: informisanje, obrazovanje, komunikacija, vaspitanje, PR i odnosi sa javnošću, mobilizacija zajednice. Zajednički elementi za ove pristupe su: strategije za promociju promene, planirani sistem i svi kroje poruku prema ciljanim publikama.

Koncept	Zadatak	Strategije	Nosilac	Ciljana publika
Infomisanje Odravanje Komunikacija	Podići svest Unaprediti ponašanje Unaprediti kompetencije: znanja, veštine i stavove	<ul style="list-style-type: none"> diferencijacija prema publici kampanje masovnih i tradicionalnih medija dosezanje zajednice i pojedinaca 	<ul style="list-style-type: none"> davaoci usluga (ustanove i institucije, organizacije) 	<ul style="list-style-type: none"> pojedinci zajednica, segmenti zajednice i grupe
Vaspitanje	Podići svest Unaprediti ponašanje Unaprediti kompetencije: znanja, veštine i stavove	<ul style="list-style-type: none"> diferencijacija prema uzrastu dosezanje do mlade osobe 	<ul style="list-style-type: none"> roditelji porodica staratelji ustanove 	<ul style="list-style-type: none"> deca mladi
PR i odnosi sa janošću	Poboljšati ugled, percepciju od strane javnosti i poverenje. Povećati udeo na tržištu	<ul style="list-style-type: none"> reklamiranje prisutnost u medijima 	<ul style="list-style-type: none"> organizacije institucije korporacije preduzetnici 	<ul style="list-style-type: none"> korisnici usluga potrošači
Mobilizacija zajednice	Izgradnja kapaciteta zajednice da utvrdi prioritete potrebe i preuzme akciju	<ul style="list-style-type: none"> prikupljanje podataka o resursima i potrebama zajednice lokalni sastanci od vrata do vrata 	<ul style="list-style-type: none"> članovi zajednice članovi organizacije 	<ul style="list-style-type: none"> članovi zajednice mladi lideri mladi volonteri i aktivisti
Javno zastupanje	Promena politike, programa i raspodele sredstava u skladu sa glasom mladih	<ul style="list-style-type: none"> fokus na kreativne politike sastanci na visokom nivou javni događaji 	<ul style="list-style-type: none"> udruženja mladih i za mlade, istraživači, instituti, neformalne grupe građana, stručnjaci 	<ul style="list-style-type: none"> Javne vlasti i institucije i donosioci odluka

KO? i SA KIM?

Mladi i za mlade. Ovde imamo sa dve strane mlade ljude, generacije i pojedince sa jedne strane i one koji su odgovorni za njihov rast i razvoj, ali i rast i razvoj društva, zvaćemo ih akteri omladinke politike i omladinskog rada.

Mladi u Srbiji

Svaka mlada osoba i/ili generacija, grupa mladih nam je važna u ovim procesima uključivanja u zajednicu, i preuzimanja njihovih prava i odgovornosti, da raspoložu resursima zajednice i procesima odlučivanja. Moramo uzeti u obzir sve oblasti razvoja ličnosti mlade osobe: fizički i intelektualni razvoj, razvoj

kreativnosti, karaktera i duha, ali i razvoj emocija. Moramo uzeti u obzir sadašnjost, zajednicu i kontekst u kome se nalaze mladi, koji su već heterogena grupa. Razlikuju se po: svom uzrastu (15-30 godina), poreklu (nacionalnom, etničkom, verskom, statusnom), mestu stanovanja (grad ili selo), prema seksualnoj orijentaciji, bogatstvu i siromaštvu, prilikama za učešće i odlučivanje i karakteristikama njihovih ličnosti. U boljem upoznavanju mladih u Srbiji, njihovih potreba i položaja, ali i stavova i mišljenja, nam može pomoći: Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u R. Srbiji (2022) - KOMS . Ukratko on navodi i sledeće: Mladi veruju da su najveći problemi društva u kome žive: nezaposlenost, obrazovni sistem i sistem vrednosti. Mladi muškarci su zainteresovaniji za politička dešavanja u odnosu na mlade žene, dok svega 18% mladih učestvuje u društvu kroz udruženja. Mladi nemaju poverenja ni u jednu od institucija. Većina mladih smatra da je demokratija najbolji oblik vladanja, ali i da je Srbiji potreban jak vođa. Najviše

vrednuju ličnu slobodu, zatim zaštitu životne sredine, a potom solidarnost i pomoć ekonomski ugroženima. 33% mladih podržava ulazak Srbije u EU, dok 41% nije za ulazak, a 26% mladih ne zna. Tek nešto više od 1/3 mladih koristi njuz aplikacije na telefonima, a više puta dnevno se informiše tek 17,5% mladih. Od društvenih mreža, mladi najčešće koriste Instagram, Tik-Tok i Jutjub. Instagram svakodnevno koristi 9/10 mladih ispitanika. Skoro petinu ukupno nezaposlenih u Republici Srbiji čine mladi uzrasta od 15 do 30 godina. 40% mladih izjavilo je da je bilo izloženo fizičkom i digitalnom nasilju, što je više nego prošle godine (37%).²⁴ Ovako mladi ljudi vide okruženje u kojem žive, u kome treba da se angažuju, i u kome očigledno baš i ne učestvuju, te nam to govori i o prioritetima i ključnim intervencijama u uključivanju mladih u ove probleme.

²⁴ Boban Stojanović, Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladima Republici Srbiji – 2022., Krovna organizacija mladih Srbije – KOMS, 2022.

GDE? i KADA?

Odgovori na pitanja „gde“ u smislu mesta i prostora u kojima mlade uključujemo u procese donošenja odluka i u zajednicu, kao i „kada“ u smislu vremena i trajanja, su kratki i jasni: svuda i uvek. Na svakom mestu, o tome smo govorili i u poglavlju odgovornih strana „ko i sa kim“. Dakle mesta su organizacije, ustanove, porodice, udruženja, institucije, gradske ulice, parkovi, to su prostori u kojima žive i borave mladi, znači svuda.

Omladinski radnici i mladi su i partneri i zainteresovane strane u omladinskom radu. Međutim, omladinski radnici imaju posebnu ulogu i odgovornost. Iako možda moraju da usvoje neku administrativnu ulogu, posebno u smislu upravljanja programima i projektima, finansiranja, resursa i fizičkog okruženja, kao i da budu odgovorni za stvaranje bezbednog i zaštitnog okruženja za mlade, primarna uloga omladinskih radnika je da olakšaju učenje mladih, da ih motivišu i podržavaju u tome da postanu samostalni, aktivni i odgovorni pojedinci i građani. Čineći to, omladinski radnici treba da pokažu liderstvo, predanost, kreativnost i entuzijizam. Mada omladinski radnici mogu da budu plaćeni radnici ili volonteri, njihova sveukupna uloga i odgovornosti ne moraju nužno mnogo da se razlikuju, ali oni moraju da poseduju odgovarajući skup kompetencija i da obavljaju svoj posao na profesionalan način. Omladinski radnici često pomažu u razvoju mladih, delujući kao njihovi uzori. Oni se takođe doživljavaju kao graditelji mostova ka ostalim društvenim ili javnim uslugama za mlade i datoj zajednici.²⁵

Politika zaštite dece i mladih trebalo bi da bude obavezna u svim institucijama i organizacijama civilnog društva gde se nalaze deca i mladi, koja podrazumeva određene principe zaštite i razvijenu proceduru kojom se određuju načini prenošenja informacija ukoliko su primećeni znakovi zlostavljanja ili otvaranje mlade osobe, u cilju dobrobiti i interesa deteta/mlade osobe. Sama politika bi trebalo da proizilazi iz Konvencije o pravima deteta. Preporučujemo svakoj organizaciji da organizuje obuku omladinskih radnika o zaštiti dece i osnovama prepoznavanja zlostavljanja u svim vidovima. Ulogu nosioca i koordinatora u procesu zaštite dece trebalo bi da ima centar za socijalni rad koji je, u našem društvu, osnovna služba za zaštitu dece i koji, istovremeno, vrši poslove organa starateljstva.²⁶

SA ČIM?

Procesi uključivanja mladih u zajednicu i donošenje odluka, iziskuju ozbiljno strateško planiranje, pa tako i planiranje resursa. Resursi jesu finansijska sredstva, ali i javni prostori, stručnjaci, već zaposleni ljudi na pozicijama u javnoj upravi i ustanovama, vreme, uz naravno najveće bogatstvo a to je energija i kreativnost mladosti. Budžetska sredstva neophodno je da obezbeđuju sve organizacije, lokalne zajednice-jedinice lokalnih samouprava i Republika Srbija i to:

- Institucionalna finansijska sredstva za reprezentativne i krovne organizacije mladih
- Ustupanje javnih prostora
- Deljenje i ustupanje resursa zajednice
- Restitucija omladinske imovine

²⁵ Youth Work Essentials, Council of Europe, 2020,

²⁶ Smernice za osiguranje kvaliteta programa omladinskog rada, NAPOR - Nacionalna Asocijacija Praktičara/ki Omladinskog Rada, Novi Sad, 2010.

Najčešći prigovori i prepreke

Kada krenu vetrovi promena, a to svakako jeste uključivanje glasa mladih i njihov veći angažman u zajednici, prirodno se javlja i otpor promenama. Neki grade odbrambene zidove, a neki vetrenjače. Mnogo je razloga za to, kao što su: tradicionalizam, autoritarni mentalitet, politička nekultura, antiintelektualizam, predrasude i generacijski jaz. Otpor je sila koja usporava ili zaustavlja kretanje. To je prirodni i očekivani deo promene.

Prigovori se obično zasnivaju na stavovima da su deca i adolescenti zavisni od odraslih i nedovoljno sposobni. Prepreke se javljaju kao posledica spoljnih prepreka, kao što su raspoloživo vreme i sposobnost odraslih da olakšaju participaciju adolescenata i odgovore na njihove potrebe.

- Mladi su nezainteresovani
- Adolescentima nedostaje sposobnost i iskustvo
- Adolescenti moraju prvo da prihvate odgovornost
- Participacija adolescenata je isuviše komplikovana i skupa
- Deca i adolescenti će izgubiti detinjstvo i neće poštovati roditelje
- Participacija nije deo tradicionalne kulture
- Nema dovoljno vremena da se razvije participacija adolescenata u hitnim situacijama
- Participacija izlaže adolescente riziku
- Odrasli mogu da manipulišu adolescentima²⁷

U poslednjih nekoliko godina u Srbiji smo svedoci učestalih napada i nasilja, sve češćih prekršajnih i krivičnih prijava od strane vlasti ka aktivistima i aktivistkinjama, često etiketiranje u javnom govoru i medijima kao izdajice ili strani plaćenici.

Kao prepreku za participaciju (u većoj meri), mladi prepoznaju strah, zaključci su istraživanja „Mladi u Srbiji – participacija: mogućnost i prepreke“, Instituta za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu iz 2022. godine. Gotovo svaka deseta mlada osoba se plaši da bude u većoj meri aktivna jer smatra da bi mogla da ima problema u školi. Zatim je prisutan strah od etiketiranja vršnjaka, jer javno istupanje i iznošenje sopstvenog mišljenja ne samo da može izazvati neslaganje, već i javno obeležavanje. Jedan broj mladih se plaši od osвете nastavnika ili profesora, posebno ukoliko ukažu na probleme u njihovom radu. Takođe, svaka deseta mlada osoba ima utisak da bi njihov (veći) angažman imao uticaj na njihov posao. Većina navodi strah od poslodavaca, ukoliko taj angažman nije u skladu sa poslodavčevim principima poslovanja, ali i ukoliko se javno kritikuje vlast. Potencijalna opasnost po posao, porodicu ili svoju budućnost prepoznaje se i u razgovorima sa neaktivnim mladima. Oko 8% mladih navodi ili da su imali probleme u lokalnoj zajednici, ili da percipiraju potencijalne probleme u slučaju (većeg) angažmana. Najveći broj njih navodi da su imali probleme sa lokalnim vlastima, političkim partijama, etiketiranjem, pretnjama njima i njihovim porodicama. Zato su zabrinuti ne samo za sebe i svoju budućnost, već i za članove svoje porodice.²⁸

²⁷ Učestvujem i pitam se! Smernice za participaciju i građansko angažovanje adolescenata, UNICEF u Srbiji, 2021.

²⁸ Dr Dragan Stanojević, Profesor dr Vera Backović, Milica Vlajić: „Mladi u Srbiji – participacija: mogućnost i prepreke“, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2022.

Odsustvo propisa i zakonskih mera, ali i odgovornosti, kroz sistematizacije radnih mesta, koji su vezani za rad sa mladima na lokalnom i nacionalnom nivou, doveli su do toga da je učešće mladih u donošenju odluka u Srbiji zanemarljivo malo i značajno na margini. Neophodno je učiniti veće napore da se trendovi promene:

- Neprepoznavanje resursa, energije, kreativnosti i kompetencija mladih
- Neprepoznavanje potreba, interesa i glasa mladih,
- Zatvoreni prostori za dijalog i saradnju, razmenu informacija, iskustava i stavova
- Nepodržavajuća klima za organizovanje, aktivizam i volonterizam
- Odsustvo saradnje institucija sa mladima i međusobne saradnje institucija,
- Odsustvo istraživanja i podataka o mladima, i kvalitetne analize javnih politika
- Nedovoljna izgradnja kapaciteta društva (rukovodilaca, profesionalaca, medija) za uključivanje mladih

Na kraju ukoliko ne pružimo ruku mladima, oni neće ni osetiti identitet sa svojom zajednicom, ni potrebu da zajednici sutra pomogne ili mari za nju. Zajednice koje ne brinu o mladim ljudima, ostaju bez njih, takve su nam ustanove i sela, a uskoro i mnoge pozicije i radna mesta.

Na primer, u gradu Pančevu, u kojem živi oko 120.000 stanovnika, posmatrano je 13 javnih ustanova kulture i jedno javno preduzeće - nijedna mlada osoba nije zaposlena u njima. U poslednjih 10 godina, priliku da rukovodi ustanovom mlada osoba do 30 godina imala je samo jedne godine. Programski i umetnički saveti uglavnom ne postoje, ili nemaju transparente načine izbora, ali svakako nemaju mlade ljude, kao ni upravni odbori ustanova. Procenat mladih ljudi u upravnim odborima na nivou Grada, među posmatranih 56 mesta u upravnim odborima 12 ustanova i preduzeća, tokom posmatranih godina je od 0,5 -2%.²⁹ Slična slika je i u drugim mestima, manjim ili većim. Takođe i u drugim oblastima, mladi imaju malo prilike da učestvuju, ali i da se zapošljavaju. I uglavnom više od polovine mladih „vidi sebe preko“.

²⁹ IZVEŠTAJ o realizaciji strategije o mladima Pančevo: Kvalitativna istraživanja mehanizama brige o mladima u Pančevu 2012 -2021. godine, SINHRO, Pančevo, 2022.

Literatura

- Boban Stojanović: „Alternativni izveštaj o položaju i potrebama mladih u Republici Srbiji – 2022.“, Krovna organizacija mladih Srbije, 2022.
- Dr Dragan Stanojević, Profesor dr Vera Backović, Milica Vlajić: „Mladi u Srbiji – participacija: mogućnost i prepreke“, Institut za sociološka istraživanja Filozofskog fakulteta u Beogradu, 2022
- “Engaged and heard! Guidelines on Adolescent Participation and Civic Engagement”, United Nation’s Children Fund, 2021.
- “Život mladih u Srbiji: Uticaj KOVID-19 pandemije”, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
- Izveštaj o realizaciji strategije o mladima Pančevo: Kvalitativna istraživanja mehanizama brige o mladima u Pančevu 2012 -2021. godine, SINHRO, Pančevo, 2022.
- Izveštaj o realizaciji Strategije brige o mladima Grada Pančeva 2007 – 2012.
- Izveštaj sa preporukama: Prva decenija Zakona o mladima, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2021.
- Vanja Kalaba: „Kako razumeti omladinski rad u zajednici“, Forum Syd Balkans Program, Beograd, 2008.
- “Minimum standarda za učešće mladih u procesima donošenja odluka u lokalnim zajednicama”, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2017.
- Objedinjeni izveštaj, fokus-grupni intervjui sa mladima iz osetljivih grupa, NAPOR, Novi Sad, 2022
- Etički kodeks u omladinskom radu , NAPOR, 2010.
- Politika za zaštitu i sigurnost dece i mladih, Centar za omladinski rad, Novi Sad, 2015.
- Priručnik za osiguranje kvaliteta programa omladinskog rada: standardi, indikatori, izvori verifikacije i mere unapređivanja, NAPOR, u završnoj fazi revizije, maj 2023.
- Priručnik o etici u omladinskom radu, NAPOR.
- Prikaz praktičnih politika: Usluge za mlade na lokalnom nivou u Srbiji, NAPOR - Nacionalna Asocijacija Praktičara/ki Omladinskog Rada, Novi Sad, 2012.
- Rečnik omladinske politike, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2017.
- Smernice za uključivanje komponente bezbednosti u lokalne akcione planove za mlade, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2018.
- Smernice za osiguranje kvaliteta programa omladinskog rada, NAPOR - Nacionalna Asocijacija Praktičara/ki Omladinskog Rada, Novi Sad, 2010.
- “Učestvujem i pitam se! Smernice za participaciju i građansko angažovanje adolescenata”, UNICEF u Srbiji, 2021.
- Ustav Republike Srbije, 2006.
- Vodič za umrežavanje mladih na lokalnom i regionalnom nivou i uključivanje u procese donošenja odluka, Krovna organizacija mladih Srbije, Beograd, 2012.
- “Youth Work Essentials”, Council of Europe, 2020.
- Zakon o mladima Republike Srbije, 2011.